

“सृज्याणि ताम्रशलाणि कृत्वा संखेदयेद्गुणः । वास-
रत्नयमन्त्रेण ततः स्वाते विनिःक्षिपेत् । पादांश्च स्रतकं
दत्त्वा याममन्त्रेण मर्दयेत् । तत उद्धृत्य पत्राणि लेपये-
द्द्विगुणेन च । गन्धकेनाम्बुवेष्टेन तस्य कुयांश्च गोज-
कम् । ततः पिष्टा च मौमाक्षीं चाङ्गेरीं वा पुनर्न-
वाम् (चाङ्गेरी चतुष्पत्ताम्बालोनिभाभेदः ।) तत्कल्केन
बहिर्गोलं लेपयेद्द्विगुणोन्मितम् । धृत्वा तद्गोलकं भायङ्गे
सरावेषं च रोधयेत् । बालुकाभिः प्रपूयांश्च विभूति
लवणाम्बुभिः । दत्त्वा भायङ्गुस्रस्त्रे स्रष्टां ततश्चूङ्गां विपा-
चयेत् । क्रमद्वयाग्निना सस्यग्यावद्यामचतुष्टयम् ।
स्वाङ्गशीतं स्रष्टव्यं मर्दयेच्छूरणद्वयैः । यामैकं
गोलकं तच्च निःक्षिपेच्छूरणोदरे । स्रष्टा लेपस्तु कर्त्तव्यः
सर्वतोऽङ्गुलमात्रकः । पाच्यं गजपुटे क्षिप्तं स्रष्टं भवति
निश्चितम् । वसनं च विरेकं च भ्रमं श्वासमघात-
चिम् । विदाहं खेदस्रुक्छेदं न करोति कदाचन ।
एवं सारितस्य ताम्रस्य गुणा ताम्रं कषायं मधुरं च
तिक्तमन्त्रश्च पाके कटु सारकश्च । पित्तापहं श्लेष्महरश्च
शीतं तद्रोपणं स्नातृषु लेखनश्च । पाण्डूदराशैव्यर
कुष्ठकासश्वासस्रयान् पीनसमन्त्रपित्तम् । शोथं क्षमिं
न्यूलमपाकरोति प्राङ्गुर्वा हं हृण्मल्पमेतत्” ।

“ताम्रमन्त्रेण शुद्धयति” मनुः । ताम्रपत्रशब्दे भोजननि-
षेधः हृतेतरोद्धृतसारगव्यभोजननिषेधश्च वक्ष्यते । रक्त-
वर्णविशिष्टे “ताम्रौष्ठपर्यस्तारुचः स्मितस्य” “तपस्विने
ताम्ररुचा करेण” कुमा० “प्रचक्रमे पल्लवरागताम्बा” रघुः ।

५ द्वीपभेदे पु० । स्वार्थे क । तत्पार्थे अमरः ।

ताम्रकर्णं त्रि० ताम्रौ कर्णौ यस्य । शरत्कर्णयुक्ते स्त्रियां
ङीप् । ङीष्णः २ पश्चिमदिग्दृष्टिन्याम् अमरः ।

ताम्रकारं पुंस्त्री० ताम्रं ताम्रपात्रादिकं करोति क-अण्
उप० स० । ताम्रोपजीविनि सङ्कीर्णजातिभेदे । “आ-
योगेन विप्रायां जातास्ताम्रोपजीविनः” कंसकार-
शब्दे दृश्यम् । स्त्रियां जातित्वात् ङीप् ।

ताम्रकुट्टं पुंस्त्री० ताम्रं कुट्टयति कुट्ट-अण् उप० स० ।
ताम्रकारे (कासारि) संकीर्णजातिभेदे । एवञ् । ता-
म्रकुट्टकं तत्पार्थे अमरः ।

ताम्रकुण्डं न० कुण्ड-ङ क्तिञ्च ताम्रमयं कुण्डम् । ताम्रमये
देवजलाधारे पात्रभेदे “देवताम्रजलाधारः कुण्डं कुण्ड-
स्रस्ता स्रष्टाः” “शाश्वतः उपचारात् ताम्रकुण्डम्” उज्ज्व-

ताम्रकूटं पुंन० ताम्रस्य कूटमिव । रक्तवर्णनिर्यासके (ता-

माक) क्षुपभेदे “संविदा कालकूटं च ताम्रकूटं च
धुसुरम् । अहिफेनं खर्जूरसस्ताडिका तरिता तथा ।
इत्यष्टौ सिद्धिद्रव्याणि यथा स्वर्णार्द्रकं तथा” कुला० तं०

ताम्रकुमि पु० कर्म० । इन्द्रगोपकीटे हारा० ।

ताम्रगर्भं न० ताम्रं गर्भं दधोत्पत्तिस्थानमस्य । तस्यै (तुंते)
राजनि० । तस्य ताम्रोद्भवत्वं तस्यशब्दे दृश्यम् ।

ताम्रचूडं पुंस्त्री० ताम्रा रक्ता चूडा यस्य । शुकुटे (शुकुडा)
स्वाते खगे अमरः स्त्रियां ङीष् । तद्रूपविशेषफलं द्रु० स०
दृश्यम् । यथा “भीता रुचन्ति कुक्कुकिं ताम्रचूडास्त्यक्त्वा
रुतानि भयदान्यपराणि राक्षौ” । शुकुटश्च द्विविधः नारि-
केलाकृतिः प्राच्यवाटः, बलाकाकृतिश्च प्रतीच्यवाटः । तत्र
प्राच्यवाटः बलाधिकः । तथैव वर्णितं दशकुमारं ताम्र-
चूडयुक्ताधिकारे । “कथमिव नारिकेलजातेः प्राच्य-
वाटकुक्कुटस्य प्रतीच्यवाटः पुरुषैरसमीक्ष्य बलाका-
जातिस्ताम्रचूडो बलप्रमाणाधिकस्यैवं प्रति विस्मृत इति ।

“प्रायुध्यत चातिसंरम्भमनुप्रहारप्रष्टत्सपत्नसक्तकण्ठी-
रवरं विहङ्गमद्वयम् । जितचासौ प्रतीच्यवाट कुक्कुटः”
दशकु० । शुकुटरुद्रुमे (शुकुसिमा) राजनि० । तस्य रक्त-
शिखलात्तथात्वम् । “हाम्यां गृहीत्वा पाणिभ्यां शक्तिं
चान्येन पाणिना । अग्रेणाग्निदायादस्ताम्रचूडं भुजेन
सः । महाकायसुपल्लितं कुक्कुटं वलिनां वरम्” भा० व०
२२४ अ० तत्रैव “अरुणस्ताम्रचूडश्च प्रददौ चरणायुधम्” ।
शकुमारानुचरमादृगणभेदे स्त्री “सुभगा लम्बिनी
लम्बा ताम्रचूडाविकाशिनी” भा० श० ४७ अ० ।
मादृगणौक्तौ शरत्तशिखायुक्ते त्रि० ताम्रचूडभैरवः ।

ताम्रजातं पु० सत्यभामायां कृष्णाज्जाते पुत्रभेदे । “जज्ञिरे
सत्यभामायां भीमो भीमरथः क्षुपः । रोहितो दीप्तिमां-
श्चैव ताम्रजातो जलान्तकः । भान्द्रभीमरिका चैव ताम्र-
पक्षा जलम्बमा । चतस्रो जज्ञिरे तेषां स्वसारा गह-
रुध्वजात्” हरिवं० १६२ अ० ।

ताम्रतपुजं पु० ताम्रं तपु च ताम्र्यां जायते जन-ङ ।
कांस्ये भावप्र० । तस्योभयधातुजन्यत्वात् तथात्वम् ।

ताम्रदुग्धा स्त्री ताम्रं रक्तं दुग्धं निर्यासोऽस्याः । गोरच
दुग्धायां राजनि० ।

ताम्रद्वीपं पुंन० । कर्म० । दक्षिणदेशस्य द्वीपभेदे ।

“द्वीपं ताम्राक्षयश्चैव पवितं रामकं तथा । तिमिङ्गिलश्च
स नृपं वगे कृत्वा महामतिः” भा० स० १० अ० । सह-
देवदक्षिणदिग्विजये ।